

Szerkesztőségi glossza

További küzdelem a hallgatókért a felsőoktatásban?

A kétciklusú képzések alapszakát 2006-tól kell indítani a felsőoktatási intézményekben. A 2005-ös esztendő az utolsó, még a hagyományos szakokra történő beiskolázási év. Célszerűnek tűnik, ha az elmúlt 5 évet figyelembe véve elemezzük a földrajzi felsőoktatási piac lehetőségeit, változásait, és azok tanulságait. Az elemzés segíthet abban, hogy mértékadó becslést készítsünk – magunknak – arról, mennyi alapszakos hallgatót tudnánk felvenni, ha pusztán az érdeklődést tekintjük, nem figyelve az oktatási kapacitásra, képzési profilokra stb. A valóságban persze minden intézmény a finanszírozás (elvileg) normatív volta miatt a minél nagyobb hallgatói létszám elérésében érdekelt, függetlenül ezektől a szempontoktól. A felvi.hu adatain nyugvó elemzés sok érdekességet tartogat a földrajzos/geográfusképzésben részt vevőknek is.

A földrajzi szakok iránti, 2000-től folyamatosan növekvő érdeklődés – amit az első helyre történő jelentkezésekkel is mérhetünk – 2005-re megtört. Ennek előjelei 2003-ról 2004-re fordulva már több intézményben látható volt (a D–DNy-, illetve az ÉK-magyarországi régióban). Ezzel együtt sok szakma örülne ilyen élénk érdeklődésnek, hiszen 2005-ben (a 2004-hez képest 15%-os csökkenés mellett is) még több mint 1350 tanuló jelölt meg valamelyik intézmény földrajz/geográfus szakját első helyen a továbbtanulásra. Azzal a legtöbben tisztában vagyunk, hogy ez sajnos nem a szakma jó munkaerő-piaci adottságaival (mint pl. az informatika esetében) vagy a szakma magas presztízsével (mint pl. a jog vagy közgazdaságtan terén) magyarázható, hanem azzal a tanulói-szülői vélekedéssel, hogy a diploma e területen viszonylag könnyen megszerezhető. Mindenesetre árulkodó, hogy diplomát szerzett hallgatóink a szakmák között élen járnak az új, második oklevél szerzésében (Temesi 2004). Mondhatnánk azt, hogy hiszen ez az alap- és mesterképzés logikája is (ez igaz), de sajnos végzettjeink a földrajz alapképzésben szerzett kompetenciákkal az illeszkedő, de nem földrajzos mesterképzések tudásfelmérőin valószínűleg alig tudnának megfelelni, hiszen nagyon eltérő az általunk körvonalazott tudáskör (pl. közgazdaságtanra akkor tudnak MSc-képzésre továbblépni, ha lesz gyakorlatias és elméleti mesterképzés – talán nem lesz, ugyanakkor környezetmérnöki vagy környezettudományi mesterképzésre nagyon kicsi a remény).

Az érdeklődés csökkenése inkább csak sejthető, nem nagyon ellenőrizhető. A ténylegesen alacsonyabb számok nyilván összefüggenek a jelentkezők számának általános csökkenésével. Ez 2005-ben kb. 10%-os volt. Ennek fényében érdemes elemezni, hogy országos tekintetben a földrajz szakokra 15%-kal (808-ról 743-ra), a geográfus szakokra 6%-kal (638-ról 602-re) csökkenő első jelentkezések száma milyen szegmensekben mozgatta meg a piacot. Nem valószínű, hogy ez a csökkenés az érdeklődés intézményenkénti „hektikus” változásához kapcsolható, azaz inkább egy jól kirajzolódó töréspontnak tűnik, és így érdemes komolyan venni. Egy-egy körzet egészében a jelentkezések száma ugyanis már nem annyira változik, ez együtt járhat – a körzeten belül – erősebb intézményi létszámmódosulással is. Tudjuk, hogy a jelentkezők számának alakulására sok tényező hat. Az egyes intézmények felvételi adatainak elemzéséből látszik, hogy átlagon felüli az érdeklődés csökkenése a tanárszakok iránt, főként ha a társított tárgy egy nyelv vagy a környezetvédelem. Ez egyrészt a tanári szakmával szembeni érdeklődés csökkenését jelzi, másrészt a nyelvszakos párosítások esetében biztos szerepet játszott az is, hogy ott az emelt szintű érettségi kötelező volt. Az EKF kivételével csökkent a környezettan iránti érdeklődés is. A földrajzzal társított tanárszakok közül legnépszerűbb a történelem és a testnevelés volt.

A valós érdeklődés fenntartása azért lenne fontos, mert a létszámcsökkenési gondok még csak most jönnek. Az oktatásban részt vevők száma 1996-tól apadó tendenciát mutat, s láthatóan ezt a csökkenést a nagyobb arányú gimnáziumi, szakközépiskolai oktatási részesedés már nem tudja kiegyenlíteni. Ha a frissen és a régebben érettségizettek 2/3–1/3-os aránya hosszabb távon is rögzül, akkor a hallgatók számának évi 2-5%-os csökkenésével kell számolnunk. Közben persze az elmúlt évtizedek legnagyobb átrendeződése fog 2006-ban a B-képzések indításával kapcsolatban lezajlani. Ennek hatásai alig kiszámíthatók. Az minden esetre látszik, hogy nehéz helyzetbe fog kerülni a fizetőképes keresletünk 90%-át adó levelező és kiegészítő diplomás képzés. Ezek helyzete nagyon ingatagrá válik, nagyobb részük vélhetően szakirányú továbbképzési szakká fejleszthető, bár e téren nagyon sok még a tennivalónk. A közös szándékaink ellenére a BSc-képzés szerkezetét – amiről információm van – többnyire a jelenlegi rendszer áttemelésével alakították ki az intézmények, a képzés átfogó előkészítő, vizsgálati módszerekre koncentrááló vetülete háttérbe szorult.

Nagy kérdés, hogy új alapképzéseink mennyire lesznek képesek a munkaerőpiacon valóban használható diplomát adni. Egy 2004-es, még egyetemi-főiskolai szerkezetben gondolkodó helyzetelemzés (Polonyi 2004) szerint diplomás túlképzés van, és ha a 2010-re előrejelzett munkaerő-szükségleteket (ez is becslés persze) veszik alapul, akkor a táblázatban bemutatott tendenciáknak kellene érvényesülniük a felvételi keretszámok meghatározásánál. A túlképzés a gazdasági teljesítőképességhez képest fogalmazható meg, ennyi diplomást (és főként ilyen szerkezetű képzettségűt) Magyarország jelenlegi fejlettségi szintje mellett a munkaerőpiac nem tud felvenni.

	Főiskola	Egyetem
agrár	-	--
bölcsész-1.	--	=
bölcsész-2.	--	=
bölcsész-3.	--	=
egészségügyi	++	=
gyógypedagógiai	=	X
informatikai	++	+
jogi és szociális igazgatási	+	-
gazdasági	=	-
műszaki	++	=
művészeti	--	--
szociális	++	=
tanító és óvodapedagógus	--	X
természettudományos	-	+
testkulturális	-	=

Megjegyzés: -- jelentős csökkentés, - csökkentés, = változatlan, +növelés, ++ jelentős növelés kívánatos, X nincs ilyen jellegű képzés

Az elemzés különösen jelentősnek ítéli a túlképzést a főiskolai szintű pedagógus szakokon. Mindenesetre nagy felelősségünk van azt illetően, ha a közel 900-as felvételi számot (2005-ben 889 hallgatót vettek fel az intézmények valamilyen földrajzos képzésre) sikeresen megőrizzük, és főleg hogy azt valóban hasznosítható kompetenciákkal töltsük ki. A keretszámok anomáliáit jelzi, hogy több intézmény az első helyen jelentkezőknél több hallgatót vett fel. Az nem valószínű, hogy földrajzi szakterületen növelhető a felvett hallgatók

száma, a pénzügyi kényszereken kívül munkaerő-piaci kereslettel sem tudunk (sajnos) egy ilyen igényt alátámasztani. Ez utóbbira kevés is az adat, sőt ami van, azt sem szívesen publikáljuk (végzett hallgatóink közül hányan kapnak munkát a szakmában). Mindenesetre a konkurens területek nagyon jelentős számban feltöltöttek (pl. környezetmérnök-képzésben közel 2500-an, turizmusban közel 10000-en vesznek részt ma, a B-képzés beindulása előtt).

Úgy vélem ebben az ügyben a geográfus társadalomnak közös gondolkodásra és cselekvésre van szüksége, hogy pozícióinkat megőrizhessük és az új alapképzési rendszerben stabilizálhassuk. Ehhez elsősorban indokolt nagyobb figyelmet fordítani a nehezen mérhető munkaerő-piaci és gazdasági szükségletekre, és újra kell pozicionálnunk a földrajzos képzéseket a kézenfekvően adódó környezeti, területi tervezési/fejlesztési, geoinformatikai, idegenforgalmi és tanári irányokban.

Temesi J. 2004. Finanszírozás és gazdálkodás a felsőoktatásban. – Aula, Budapest, 443 p.
Polonyi I. 2004. A felsőoktatási beiskolázási keretszámok szakmai szerkezete. Kézirat, FTT, Budapest, 48 p.

Mezősi Gábor, Szeged